

УДК 65.012.65

РОЗВИТОК СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

*Шраменко О.В., к.е.н., доцент,
Огринчук О.С., магістр,
Онищенко О.Є., магістр (УкрДУЗТ)*

В статті досліджено сучасний стан споживчої кооперації, а також виділено основні проблеми на шляху її розвитку. Відмічено, що найсильнішими конкурентними перевагами системи споживчої кооперації є широкі можливості диверсифікації і інтеграції її діяльності.

В сучасних умовах перспективним напрямком розвитку підприємств споживчої кооперації є їх зовнішня інтеграція між собою та з іншими підприємствами по горизонталі та вертикалі на основі об'єднання їх економічних інтересів. Зауважено, що державна підтримка є обов'язковою умовою забезпечення їхнього ефективного розвитку та досягнення ними синергетичного ефекту.

Ключові слова: споживча кооперація, споживчі товариства, інтеграція, конкурентні переваги, розвиток.

РАЗВИТИЕ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОЙ КООПЕРАЦИИ В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

*Шраменко Е.В., к.э.н., доцент,
Огринчук Е.С., магистр,
Онищенко О.Е., магистр (УкрГУЖТ)*

В статье исследовано современное состояние потребительской кооперации, а также выделены основные проблемы на пути ее развития. Отмечено, что наиболее сильными конкурентными преимуществами системы потребительской кооперации являются широкие возможности диверсификации и интеграции ее деятельности.

В современных условиях перспективным направлением развития предприятий потребительской кооперации является их внешняя интеграция между собой и другими предприятиями по горизонтали и вертикали на основе объединения их экономических интересов. Внимание акцентируется на том, что государственная поддержка является обязательным условием обеспечения их эффективного развития и достижения ими синергетического эффекта.

Ключевые слова: потребительская кооперация, потребительские общества, интеграция, конкурентные преимущества, развитие.

THE DEVELOPMENT OF CONSUMER COOPERATION IN THE CURRENT CONTEXT

*Shramenko E.V., Ph.D, associate professor,
Ogrinchuk E.S., master (USURT),
Onishchenko O.E., master (USURT)*

This paper examines the investigation of the contemporary state of consumer cooperation and accentuates the main problems of its development. The authors note that uniqueness of the cooperation involves association of social mission with financing and operating activities.

Powerful capabilities of diversification and integration of its activities are the most powerful competitive advantages of the consumer cooperation system.

External integration on the vertical and horizontal levels is a prospective line of development of the consumer cooperation companies in the present context. Herewith, cooperative organizations gain indirect access to promotional financial resources, and profit organizations get possibility to use the material and technical basis, technology and human resources capacity of consumer societies.

Like in any other integration, there is a number of risks in the association of the consumer cooperation companies. They mainly arise from the increase of management and transaction costs. However, advantages of such strategic partnership are more significant at both the federal and economic entities levels.

In the last case, they are reflected in the reduction of unemployment, raise in employment levels, strengthening of social control for the rational use of natural resources and restrictions in shadow economy.

In this regard, the State must provide support of the consumer cooperation at every stage of its development.

In the context of integrated associations, the main tasks to be accomplished during the development of the consumer cooperation companies are: recovery of market management conditions of these companies, information capacity-building, rationalization of the organizational structure, gaining consumer confidence, improvement in product range and quality, diversification of activities, new market development and effective use of local resources.

This new paradigm of the consumer cooperation development will help to strengthen commercial relationship and make the best use of integration opportunities of vertical and horizontal connections. That, in turn, will contribute to create synergy effects.

Key words: consumer cooperation, consumer societies, integration, competitive advantages, development.

Постановка проблеми. В сучасних умовах глобалізації світової економіки зростає роль інтегрованих структур управління підприємствами, які існують в рамках загальної організаційної форми. Сьогодні все більшого поширення набуває кооперативне підприємництво, що базується на створенні міжфірмових зв'язків та побудові стратегічних партнерств. Воно стає важливим інструментом формування

нормальних умов функціонування та розвитку ринку. Досвід розвитку кооперативів провідних країн Європи свідчить про те, що кооперація виступає не лише типом виробництва чи формою господарювання, а являє собою економічно зумовлену ідеологію виживання, в жорстких економічних умовах, у тому числі трансформаційних криз, глобалізації світового економічного простору.

Характерною особливістю підприємств кооперативного підприємництва є їх соціальна спрямованість.

Розвиток національної споживчої кооперації знаходиться під впливом тенденцій, які спостерігаються у міжнародному кооперативному русі. Сьогодні міжнародний кооперативний рух характеризується проникненням кооперації в нові сфери людської життєдіяльності, а саме: у сфери відпочинку, освіти, охорони здоров'я тощо.

Багаторічний досвід ринкової діяльності підприємств споживчої кооперації, специфічність сегменту ринку (пайовики системи та виробники продукції є одночасно і виробниками, і споживачами), багатогалузевість, можливість самостійного формування ціни на продукти власного виробництва, розвинута мережа оптової торгівлі, формування власної комунікаційної політики та інші особливості розвитку і функціонування підприємств потребують специфічних підходів щодо побудови складного механізму функціонування системи.

Головним стратегічним завданням споживчої кооперації в сучасних умовах є розвиток унікальних якостей феномена кооперації, створення і нарощення конкурентних переваг, закладених в сутності кооперативної форми господарювання.

Аналіз досліджень і публікацій.

Виділення невирішених частин проблеми.

Дослідженню особливостей функціонування кооперативних підприємств в Україні і в світі присвячені праці багатьох вчених, як класиків економічної науки М.Туган-Барановського, Р.Оуена, М.Кондратьєва, О.В. Меркулова та ін., так і вчених сучасності С.Г.Бабенка, С.Д.Гелея, М.А. Окландера [1-3]. Серед останніх робіт також слід відмітити праці таких науковців, як: Н.А.Гринюк, Ю. М. Осадчук, С.А. Кошкарлова, Т.М. Кутаєвої, І.М. Морової [4-8].

Питання формування інтегрованих систем за участю підприємств споживчої

кооперації широко висвітлюються в роботах Н.Г. Міценко [9], М.В.Нахманової [10] та інших.

На жаль, сьогодні споживча кооперація України переживає етап глибоких трансформацій, що супроводжуються складними проблемами, які за своїми масштабами і характером визначають принципи її функціонування та розвиток. Крім того, стрімкий розвиток процесу становлення єдиного глобального суспільства вимагає розвитку нових соціальних відносин, характер яких у конфігурації своїх форм відрізняється від структур сучасних традиційних індустріальних, постіндустріальних, постмодерних суспільств [11].

З огляду на це визначення місця й ролі споживчої кооперації в економічній системі й обґрунтування перспектив розвитку є актуальним завданням та потребує дослідження в умовах сучасної економіки та суспільства.

Метою статті є оцінка стану споживчої кооперації в Україні та визначення перспектив її розвитку в сучасних умовах.

Викладення основного матеріалу.

Споживча кооперація являє собою соціально-орієнтовану систему, в якій сполучаються соціальна місія та фінансово-господарська діяльність. Місія споживчої кооперації має підкріплюватися стратегічним баченням, тобто створенням уявного образу майбутнього організації. Стратегічне бачення майбутнього споживчої кооперації можна сформулювати наступним чином: споживча кооперація – це конкурентоспроможна, самодостатня, диверсифікована господарська організація, яка орієнтована на задоволення економічних та соціальних інтересів і потреб своїх членів.

Отже, унікальність споживчої кооперації полягає в тому, що, з одного боку, – це самоорганізована суспільна структура, а з іншого – самодостатня господарська організація. І саме ці особливості створюють конкурентні

переваги, багатоаспектність яких є підґрунтям для довгострокового ефективного функціонування споживчої кооперації завдяки оптимальному поєднанню соціальної місії з її господарською діяльністю, заснованою на кооперативних принципах і цінностях [4].

Господарську діяльність у споживчій кооперації здійснюють такі економічні суб'єкти, як споживчі товариства, споживчі товариства-підприємства; спілки споживчих товариств; підприємства, організації, установи, що мають статус юридичних осіб, засновані споживчими товариствами та спілками; спільні підприємства, створені групою спілок [5].

Сьогодні діяльність споживчої кооперації, на жаль, перебуває у кризовому становищі. Спад обсягів виробництва, нестабільність фінансово-кредитної системи, стрімке підвищення цін на товари та послуги, низька середньомісячна зарплата населення, яка обумовлює його купівельну спроможність, призвели до руйнування її структури, скорочення обсягів діяльності окремих галузей системи.

За останні роки ефективність використання ресурсного потенціалу системи значно знизилася, прибутковість

переважної більшості кооперативних підприємств відбувається за рахунок надання матеріально-технічної бази в оренду або від продажу основних засобів [5, 9]. Головними проблемами, які є перешкодою на шляху розвитку споживчої кооперації, являються слабка соціальна суб'єктна база кооперації; застарілі методи прийняття управлінських рішень; слабка матеріально-технічна база і нерозвинута система ринкової інформації [4, 6].

Варто зазначити, що найсильнішими конкурентними перевагами системи споживчої кооперації є широкі можливості диверсифікації і інтеграції її діяльності. Своєю метою диверсифікація та інтеграція ставить досягнення ефекту синергізму. Досягнення цього ефекту визначаються тим, що всі галузі споживчої кооперації тісно взаємопов'язані і мають великий вплив одне на одного [8].

У загальному вигляді інтеграція - це об'єднання економічних суб'єктів, поглиблення їх взаємодії, розвиток зв'язків між ними [12].

Основними формами інтегративної діяльності кооперативних організацій є вертикальна, горизонтальна, внутрішня та зовнішня інтеграції (рисунок).

Рис. Форми інтегративної діяльності кооперативних організацій [10]

Внутрішня інтеграція від самого початку властива системі споживчої кооперації. У багатьох споживчих товариствах основою для ефективної діяльності є синергетичний ефект, отриманий від організації внутрішньо замкнутого технологічного циклу.

Проте сьогодні, в умовах створення локальних інтегрованих систем, все більш актуальною стає зовнішня інтеграція.

Під інтеграцію за участю підприємств споживчої кооперації розуміють об'єднання підприємств споживчої кооперації з іншими суб'єктами господарювання на основі процесів спеціалізації та концентрації та створення цілісного господарського механізму з метою досягнення спільної стратегічної мети через об'єднання діяльності, посилення взаємодії та координацію бізнес-процесів, упорядкування компетенцій та відповідальності, взаємоузгодження використання ресурсного потенціалу [9].

Учасники стратегічного партнерства отримують певні переваги від спільної діяльності. Кооперативні організації – непрямий доступ до пільгових фінансових ресурсів, за рахунок цього можливий інтенсивний ріст діяльності, отримання синергетичного ефекту, підвищення ефективності господарювання. Комерційні організації - можливість використання матеріально-технічної бази, технологій, кадрового потенціалу споживчих товариств. Крім того, кооперативні навчальні заклади за цільовими замовленнями учасників альянсу можуть здійснювати підготовку кваліфікованих кадрів для нових галузей [10].

Варто зазначити, що будь-яка інтеграція детермінує і низку ризиків та загроз функціонуванню системи та її учасників. Вони в основному обумовлені зростанням управлінських та трансакційних витрат, причому як зовнішніх, так і внутрішніх. До того ж формування довготривалої життєздатності

локальної інтегрованої системи не обмежується забезпеченням її конкурентоспроможності. Система має володіти компетенціями прогнозування, планування і врахування динамічних змін у зовнішньому середовищі та здатністю пристосовуватися до них [9]. Проте вагомість інтеграційних процесів підтверджена досвідом становлення конкурентоспроможних систем національного господарства економічно розвинених держав світу.

Досвід роботи кооперативів різних країн показує, що споживча кооперація в даний час служить альтернативною формою розвитку торгівлі для окремих верств населення, і в певному сегменті ринку є оптимальною. Зокрема, в Австралії і країнах Західної Європи споживчі кооперативи виконують дві основні функції: 1) вони звільняють фермерів від необхідності шукати контрагентів для збуту своєї продукції; 2) дозволяють стабілізувати ціни і забезпечити членам кооперативів (за рахунок стабільної ціни) відшкодування витрат, а отже, сприяють розвитку вітчизняних фермерських господарств. З іншого боку, за рахунок споживчої кооперації господарства забезпечуються необхідними товарами. В Японії споживчі товариства успішно створюють домогосподарки, які за рахунок системи знижок, існуючих на оптових складах, можуть вести закупівлю продовольства і деяких господарських товарів за нижчими цінами.

У масштабах держави споживча кооперація бере участь у великих соціальних програмах, таких як зниження рівня безробіття та підвищення зайнятості, посилення громадського контролю за раціональним використанням природних ресурсів, обмеження тіньової економіки. Вона стабілізує соціально-економічну ситуацію в регіонах своєї діяльності, виступаючи надійним партнером органів влади в підвищенні економічної активності населення, вирішенні проблем зайнятості, створення нових робочих місць.

Одним із ключових факторів, які негативно впливають на розвиток економіки країни, є тиск глобалізаційного світу.

Глобалізація охоплює такі сфери як виробництво товарів, робіт послуг, використання трудових ресурсів, інвестицій, технологій, впливає на ефективність виробництва і оберт, продуктивність праці та конкурентоспроможність.

Глобалізація веде до соціально несправедливої економіки. Їй слід протиставити іншу парадигму розвитку, яка б відповідала інтересам усіх економічних суб'єктів. Такою парадигмою на думку вчених [13] має стати встановлення рівноправності взаємодії ринкової сили бізнесу і держави, яка визначає діяльність інститутів, формуючи ринкові сили та спирається на соціальні норми, встановлені суспільством. В такому разі економіка буде орієнтована на оптимальне сполучення підприємницьких та споживчих інтересів і зможе забезпечити економічний розвиток суспільства без серйозних соціальних втрат. Соціальна економіка – це єдиний можливий спосіб розв'язання протиріч між глобальною економікою та економікою сталого розвитку.

Розвиток економіки базуючись на принципі рівноправності держави, бізнесу та суспільства повинен здійснюватися на основі симбіозу інституціалізованого шляху (відповідно до законів ринку) та неринкових методів з надання населенню колективних благ на основі пільгового або безкоштовного задоволення державою індивідуальних або колективних потреб.

В умовах рівноправності держави, бізнесу та суспільства зростає роль інститутів, які діють поза ринкових принципів. Інститути повинні враховувати спадкоємність традицій, ідей, духовного світу населення, системи ціннісних уявлень та будуватися на взаємодії окремих елементів, що визначають цілісність економічної та суспільної

системи в цілому, мають державну підтримку. Вони забезпечують, з одного боку, суспільну діяльність, з іншого – господарську [13].

Саме такими інститутами є підприємства споживчої кооперації, яким притаманні елементи соціальної економіки.

Отже, на всіх етапах розвитку споживчої кооперації вирішальний вплив має також державна політика.

Основними завданнями розвитку споживчої кооперації в сучасних умовах мають бути:

- відродження ринкових засад господарювання;
- нарощення інформаційного потенціалу;
- участь у формуванні інноваційного клімату регіонів країни;
- раціоналізація організаційної структури за рахунок створення регіональних кластерів;
- завоювання довіри споживачів для відновлення їхньої економічної зацікавленості і розширення соціальної бази членів системи;
- розширення асортименту і якості продукції, в т.ч. шляхом розвитку конгломеративної диверсифікації діяльності;
- посилення економічної інтеграції за рахунок створення інтегрованих комплексів за участю підприємств різних галузей;
- використання місцевих ресурсів, що сприятиме зростанню власних оборотних коштів і поліпшенню показників фінансового стану організацій споживчої кооперації [4, 6].

Висновки. Таким чином, споживча кооперація є органічним структурним елементом економічної системи України.

Перспективи розвитку споживчої кооперації обумовлюються її специфічними рисами і різноманітними факторами.

Участь споживчої кооперації в

різних інтегрованих структурах (стратегічних альянсах, партнерських союзах, кластерах і т.п.) буде сприяти формуванню нового типу кооперативних організацій, які забезпечують системі довгострокові переваги.

Нова парадигма розвитку споживчої кооперації дасть можливість укріпити внутрішньосистемні комерційні відносини, найкращим чином використати інтеграційні можливості горизонтальних та вертикальних зв'язків, що, в свою чергу, призведе до створення синергічного ефекту навіть без додаткових інвестицій.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на обґрунтування вибору найбільш ефективної форми інтегрованих структур за участю підприємств споживчої кооперації.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабенко С.Г. Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці: монографія / Бабенко С.Г. – К.: Видавництво „Наукова думка”, 2003. – 332 с.
2. Бабенко С.Г. Основи кооперації: навч. посібник / С.Г. Бабенко, С.Д. Гелей, Я.А. Гончарук, Р.Я.Пастушенко.– К. : Знання, 2004. – 470 с.
3. Маркетинг підприємств споживчої кооперації України: монографія / за ред. М.А. Окландера. – Одеса: Автограф, 2005. – 278 с.
4. Гринюк Н.А. Європейські тенденції розвитку споживчої кооперації: уроки для України / Н.А. Гринюк // Молодий вчений . – 2018. - № 4 (56). – С. 776-779.
5. Осадчук Ю. М. Організаційно-економічний механізм формування системи фінансового забезпечення розвитку споживчої кооперації: дис. ... канд екон. наук : 08.00.03 / Ю.М.Осадчук . – Львів, 2016. – 224 с.
6. Кошкарів С.А. Засади економічного аналізу у багаторівневих кооперативних системах в умовах євроінтеграції / С.А.Кошкарів. // Облік, аналіз, аудит. - 2017. - Випуск I-II (65-66). - С. 141-150.
7. Кутаева Т. Н. Особенности развития потребительской кооперации на современном этапе / Т. Н. Кутаева, Д. С. Горшкова, Е. А. Шамин // Вестник НГИЭИ. - 2017. - № 5 (72). - С. 113–120.
8. Морозова И.М. Конкурентные преимущества потребительской кооперации / И.М. Морозова // Приволжский научный вестник. – 2014. - № 12-2 (40). – С.25-27.
9. Міценко Н. Г. Формування локальних інтегрованих систем за участю підприємств споживчої кооперації: автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Н. Г. Міценко. – Львів, 2015. – 43 с.
10. Намханова М.В. Стратегія інтегративного розвитку потребительской кооперации республики Бурятии/ М.В.Нахманова // Вопросы экономики и права. – 2012. – № 3. – С. 143-147.
11. Дикань В.Л. Социально-ориентированная рыночная экономика украины в условиях глобализации / В.Л. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 35 – С. 15-19.
12. Дикань В.Л. Основи логістичної інтеграції при формуванні логістичних систем через утворення територіально-промислового кластер / В.Л. Дикань // Українські залізниці. – 2014. – № 9 (15) – С. 22-26.
13. Дикань В.Л. Розвиток економіки України на основі принципу рівноправності відносин держави, бізнесу та суспільства / В.Л. Дикань, А.В. Толстова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2018. – № 63 – С. 9-19.

DOI 10.18664/338.47:338.45.v0i64.149969